

TARP DVIEJŲ KONTEKSTŲ

Vytautas Bikulčius

Vilniaus universitetas
Romanų filologijos katedra

Solveiga Daugirdaitė. *Švystelėjo kaip meteoras. 1965-ieji su Simone de Beauvoir ir Jeanu Pauliu Sartre'u*. V., Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015

1965 metų Jeano-Paulio Sartre'o ir Simone'os de Beauvoir trumpa (liepos 26–rugpjūčio 3) viešnage Lietuvoje buvo nevienareikšmė tiek patiems atvykėliams, tiek tų laikų Lietuvos kaip sovietinės respublikos kultūros žmonėms. Nevienareikšmė ta prasme, kad praktiškai visus jos lygmenis (oficialius pokalbius su pašnekovais, bendravimą su žmonėmis, keliones po Lietuvą), visų pirma, lėmė to meto ideologinės nuostatos, prie kurių kai kada turėjo taikytis net ir svečiai. Šiaip ar taip, tas apsilankymas, Mykolo Sluckio žodžiais tariant, švystelėjęs kaip meteoras, ne tik trumpam sujaukė pilką sovietinio gyvenimo kasdienybę, bet ir praėjus net keturiasdešimčiai metų vertė ne vieną jo liudininką prisiminti ir permąstyti tų susitikimų akimirkas dar syki, tik jau iš atokesnės distancijos.

Įvairius to vizito aspektus ir ėmėsi gvildinti literatūrologė Solveiga Daugirdaitė savo knygoje, kuriai pradžią davė straipsnis, radęsis iš Latvijos universitete surengtos konferencijos, skirtos Simone'os de Beauvoir šimtmečiui. Knygos autorės dėmesys šiai rašytojai, matyt, ir lėmė, kad

pavadinimo paantraštė buvo suformuluota kaip „1965-ieji su Simone de Beauvoir ir Jeanu Pauliu Sartre'u“. Kitaip tariant, literatūrologė jau paantrašte norėjo pabrėžti, kad ji savo studijoje atsisakys „sartrocenzizmo“, nes rašytojų poroje pirmoji paminėta Beauvoir, o ne Sartre'as. Nors autorė ir daro išlygą, kad „amžininkų citatos daugiau kalbės apie Sartre'ą, autorės komentaram, ko gera, – apie Beauvoir. Galbūt taip pavyks rasti pusiausvyrą nesiveliant į ginčus, kuris jų svarbesnis“ (p. 10), vis dėlto, ji greičiausiai suvokė, kad šiuo atveju randasi du kontekstai: vienas paties vizito, kuris į pirmą vietą norom nenorom pastato Sartre'ą, o kitas kontekstas siekia iškelti Beauvoir vaidmenį, nes jam vien vizito nepakanka. Tik šiuo atveju nelabai įtikina autorės argumentas, kad „[...] kalbėti apie Simone de Beauvoir ir Jeano Paulio Sartre'o viešnę reikėtų ne todėl, kad juodu būtų neišskiriami, o todėl, kad su svečiais bendravę ir vėliau atsiminimus rašę lietuviai Beauvoir tarsi nė nepastebėjo“ (p. 10). Vis dėlto kiek anksčiau ji teigia, kad „knygoje siekiama rekonstruoti viešnę de-

tales, aptarti atsiminimuose fiksuojamus faktus ir jų interpretacijas“ (p. 9), vadinasi, neišvengiamai tenka susidurti su to meto kontekstu, kuris ir lėmė, kad ši dviejų rašytojų viešnage buvo surengta būtent kaip Sartre'o ir Beauvoir vizitas. Mat 1965 metais net į rusų kalbą dar nebuvo išverstas nė vienas rašytojos kūrinys (pirmasis – romano *Gražūs paveikslėliai* – vertimas pasirodys tik 1967 m.), tad nėra ko stebėtis, kad net toks žurnalas kaip „Pergalė“ (1960 m. nr. 12), kurio redakcijoje dirbo žmonės, daugiau ar mažiau susiję su literatūros pasauliu, galėjo sau leisti išspausdinti kuriozą, kuri mini ir Daugirdaitę (p. 23). Anot „Pergalės“, „121 manifestą“, nukreiptą prieš karą Alžyre, tarp kitų 121 visuomenės veikėjų pasirašė ir Simonas de Boviaras.

Tačiau kad ir kaip aiškintumeisi knygos atsiradimo aplinkybes, pradedant asmeninėmis simpatijomis rašytojai („man jau kone tris dešimtmečius svarbi autorė, prie kurios nuolat grįžtu, yra Beauvoir“), baigiant tuo, „ką ši viešnage kalba apie mūsų mąstymą bei vertybes“ (p. 9), tokios startinės autorės pozicijos rodo, kad knyga nėra grindžiama tvirtu teoriniu pamatu, kuriuo čia galėjo tapti kuri nors iš recepcijos ar net postkolonijinės kritikos teorijų, nes ji ir pati teigia, kad jos tikslas buvo „analizuoti, kodėl lietuvių intelektualai taip sureikšmino šį apsilankymą, kaip jis buvo prisimenamas, kas pabrėžiama kaip svarbiausia“ (p. 9). Tačiau autorė nenujautė, kad laiko diapazonas iššestas nuo aštuonių dienų trukmės vizito iki metų (1965 metai su...) norom nenorom pareikalautų ir kito – ne vien su viešnage susijusio – konteksto, kuris jau neišvengiamai kreips de Beauvoir kūrybos link.

Pirmasis – vizito – kontekstas knygoje yra nušviečiamas nepaprastai išsamiai. Aptardama jį, autorė ne tik remiasi Mykolo Sluckio, Halinos Korsakienės, Marijos Macijauskienės, Alberto Laurinčiuko prisiminimais, bet ir sulasioja įdomių detalių, prašnekindama to vizito liudininkus Algirdą Pocių, Kazį Sąją, Ingridą Korsakaite, Birutę Liauškiene, Dainą ir Aurimą Mieželaičius, aptaria paraleles tarp J.-P. Sartre'o ir Just. Marcinkevičiaus, E. Mieželaičio sampratą apie rašytojo vaidmenį, o jei dar pridursime, kad pasakojimą papildo vizito ikonografinė medžiaga (nuotraukos, J.-P. Sartre'o autografas knygoje, lietuvių menininkų sukurti svečių portretai ar skulptūros, žurnalo iškarpa), tai galėsime konstatuoti, kad detalesnės vizito analizės vargu ar buvo galima tikėtis.

Iš autorės dėmesio lauko neišsprūsta ir tas faktas, kad tais laikais informacija sovietiniam skaitytojui buvo dozuojama, ir jis daug ką privalėjo suvokti iš užuominų. Tačiau kur kas svarbesnis klausimas yra tas, kiek autentiški Sartre'o ir Beauvoir žodžiai, kuriuos skaitome kaip rašytojų atsakymus žurnalistams. Ir čia autorė nujaučia, kad neretai ne tik pats žurnalistas įterpdavo į svečių lūpas tuos žodžius, kuriuos pats būtų norėjęs išgirsti, bet ir abu rašytojai jau buvo prisitaikę prie sovietinės tikrovės ir dažnokai pasakydavo tai, ką norėjo išgirsti žurnalistas. Ne vienu atveju, kaip pastebi Daugirdaitė, Sartre'as ir Beauvoir Lietuvos kultūros žmonėms buvo savotiškas šaltinis, iš kurio jie tikėjosi daugiau sužinoti apie Prancūzijos gyvenimą (bent jau kultūrinį) apskritai, nesileisdami į gilesnius paties Sartre'o (tuo labiau Beauvoir) kūrybos aptarimus. Nėra ko stebėtis, kad net į svečių susitikimus su lietuvių rašyto-

jais Rašytojų sąjungoje nebuvo viešo kvietimo, tad nemažai klausimų gali kelti ir to susitikimo dalyvių atranka, kuri galėjo būti susijusi ir su KGB nurodymais, ir su asmeniniais motyvais. Prie šio epizodo šliejasi ir tam tikras akibrokštas – rašytojas Antanas Venclova lieka įsižeidęs, kad rašytojai, lankydami Palangoje, neužsuka į jo namus. Čia Venclova įžvelgia Mieželaičio intrigas, apie kurių galimybę užsimena ir Algimantas Baltakis. Be abejo, Venclova negalėjo nežinoti, kad Sartre'as apsilankė Kosto Korsako vasarnamyje, ir tas apsilankymas (bent jau rašytojų bendruomenės) galėjo būti suvoktas kaip tam tikras prestižo ženklas. Neatsitiktinai ir vienu, ir kitu atveju Daugirdaitė čia įžiūri tam tikrą palankumo ar nepalankumo ženklą, kuris anais laikais reiškė vienokį ar kitokį rangą visuomenėje.

Kartu autorė pastebi, kad kartais pro oficialų susitikimo aprašymą to meto spaudoje prasiverždavo ir kasdienio gyvenimo detalių (Sartre'as išgyręs lietuvišką skilandį). Kita vertus, jos teigimu, buvo ir tokių žurnalistų (S. Arnašius), kuriems šie svečiai iš Prancūzijos nepadarė didesnio įspūdžio, nes minėto žurnalisto vėliau parašytoje knygoje apie tą viešnagę net neužsiminta, nors jis pats ėmęs interviu iš jų.

Knygoje daug dėmesio skiriama įvairioms kontroversijoms, susijusioms su Sartre'o ir Beauvoir asmeniniu gyvenimu. Autorė parodo, jog tuometinė centrinė spauda buvo gerai informuota, kaip įvardyti dviejų rašytojų ryšį, tik „Kauno dienoje“ prasprūdo Beauvoir kaip Sartre'o žmonos charakteristika (p. 46). Ji pažymi, kad ne tik tuometiniam Rašytojų sąjungos atsakingajam sekretoriui Algirdui Pociui, kuris svečiams užsakinėjo kambarius „Vilniaus“ viešbuty-

je, turėjo būti keista, jog juodu pageidavo gyventi atskiruose kambariuose, nes tuometinė sovietinė sąmonė vyro ir moters ryšį institucionalizavo tik kaip vyro ir žmonos sąjungą. Antano Sutkaus liudijimu, kur kas didesnę nuostabą to meto viešbučių administratoriams kėlė tas faktas, kad „[...] jie (Sartre'as ir Beauvoir – V. B.) su Zonina gyveno viename kambaryje“ (www.azamat_tseboev.livejournal.com/87114.html, žiūrėta 2016 02 17). Šiaip ar taip, nepaisant to, kad neretai ir šiandien Simone de Beauvoir, autorės teigimu, dar pavadinama Sartre'o žmona, svarbiausia, kad šis jų apsilankymas davė postūmį paskelbti ir jų kūrybos: labai operatyviai „Pergalėje“ 1965 m. nr. 10 buvo paskelbta Sartre'o novelė „Siena“ (J. Keliuočio redaguotas vertimas, atkeliavęs iš 1939 m. „Naujosios Romuvos“), o 1966 m. „Vagos“ leidykla išleido ir jo autobiografinę knygą *Žodžiai* (vertė Aldona Merkytė). Tiesa, 1968 m. Čekoslovakijos įvykiai sutrukdė paskelbti jau Merkytės išverstus S. de Beauvoir kūrinį *Gražūs paveikslėliai ir Labai lengva mirtis*, kurie pasirodė tik 1994 m. Tai buvo to meto grimasos, kurių tikslią rekonstrukciją pateikia knygos autorė.

Tačiau ji neapsiriboja vien artimiausiu viešnagės kontekstu ir bando surasti jos sąsajas ir su 1967 m. Just. Marcinkevičiaus apsilankymu Paryžiuje, kur lietuvių poetas, susitikęs su Sartre'u ir Beauvoir, ketino jiems įsiūlyti „Tautų leidyklos“ idėją. Deja, šiame epizode knygos autorė kiek perlenkia lazdą, trokšdama matyti poetą kaip sovietinei ideologijai ir retorikai būdingą didvyrį, kuris pergalingai įveikia visus sunkumus. Ir jos ironija: „[p]oetui tik Lietuva bei šeimos moterys gali suteikti saugumą“ (p. 72) yra nelabai vietoje,

nes kaip tik bet kuris lietuvis saugiausiai jaučiasi Lietuvoje ir savo šeimos rate, tuo labiau, jeigu žinome, kad poetas nemokėjo prancūzų kalbos, be kurios bendravimas su prancūzais negalėjo būti visiškai atviras ir nuoširdus. Nereikia užmiršti ir to fakto, kad tokiose kelionėse buvo ir KGB darbuotojų ar jų įgaliotinių, kurie sekė kiekvieno viešnagės dalyvio pasisakymus ir nuotaikas ir raportuodavo atitinkamoms tarnyboms. Užtat netinka poetui prikaišioti entuziazmo stoką ir lyginti jį su Liūne Janušyte ar Salomėja Nėrimi (p. 72), kurios tarpukario laikotarpiu lankėsi Paryžiuje kaip savarankiškos asmenybės. Ta pati nematoma priežiūra lėmė, kad ir tada, kai svečiai lankėsi pas dailininką Augustiną Savicką, niekas net neužsiminė, kad jo tėvas buvo Nepriklausomos Lietuvos diplomatas.

Sudėlioti bendrą viešnagės vaizdą autoriui tikrai buvo nelengva, nes, rodos, ir tokiam dokumentuotame (įvairiuose spaudos leidiniuose aprašytame, pačių dalyvių prisimintame) rašytojų susitikime su svečiais Rašytojų sąjungoje vis dėlto atsiranda spragų. Štai, sakysime, Kazys Saja teiraujasi svečio, koks jaunas rašytojas dabar yra populiarus Prancūzijoje, nes jis greičiausiai turi galvoje Françoise Sagan ir jos romaną *Sveikas, liūdesy*, bet dabar neprisimena, ką jam Sartre'as atsakė. Ir Daugirdaitė, remdamasi savaitraščio „Literatūra ir menas“ informacija, teigia, kad „veikiausiai [...] svečias atsakė: „Didžiausią populiarumą iš naujųjų autorių turi Aragonas, Egziuperi, Kamiu“ (p. 82). Tačiau čia, matyt, kažkas pripainiota, nes Sartre'as negalėjo minėtų autorių laikyti naujais. Matyt, Saja buvo tikslus, sakydamas, kad jis „kažką atsakė“ (p. 82), bet paprasčiausiai tų pavardžių neįsiminė. Be

to, ir Mykolas Sluckis teigia, kad anot Sartre'o, Saint-Exupéry „Prancūzijoje nebūti didelio garso“ (Sluckis 2009, *Laiko sūpuoklėse*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, p. 53). Kitas netikslumas, susijęs su anų laikų realijomis, yra teiginys, kad žurnalistė (kalbama apie Birutę Liauškiene) „[...] atkakliai mokėsi nepopuliarios prancūzų kalbos, kad galėtų skaityti literatūrą“ (p. 86). Tiesą sakant, tais laikais apie užsienio kalbų populiarumą nėra įmanoma kalbėti, nes ne patys moksliviai ar jų tėvai rinkdavosi ją, bet visa Lietuva buvo suskirstyta į tam tikras zonas ir vienur mokykloje buvo galima mokytis tik anglų, kitur – prancūzų, o dar kitur – vokiečių kalbos.

Pažymėdama, kad Lietuvoje net intelektualams dar buvo mažai žinoma egzistencializmo filosofija, Daugirdaitė atskleidžia, jog rašytojų užduodami klausimai svečiui leidžia spėti, kad ir froidizmo esmė nebuvo suvokta, nes jis dažniau buvo tapatinamas su sekso ideologija. Kadangi Freud'o veikalai nebuvo laisvai prieinami, jo pakaitalu, jos nuomone, buvo bohemiško gyvenimo propaguotojas Hemingway'us, kuris netgi tapo to meto jaunų žmonių idealu, nors jai sunku jį įsivaizduoti kaip „laisvos meilės“ šauklį tikrąja to žodžio prasme. Kaip matyti, autoriui rūpi atskleisti visas įmanomas vizito konteksto puses.

Į šį kontekstą patenka ir epizodas su Mieželaičio eilėraščių ciklu „Medinės grimasos“, kurio pirmame eilėraštyje „Medinis filosofas“ Sartre'as yra pavadinamas snobu. Autorės santykį su šiuo eilėraščiu ir snobo samprata jau aptarė N. Vaičiulėnaitė-Kašelionienė savo straipsnyje „Pakeliui su ‚snobu‘ Sartre'u“ (Metai, 2016, Nr. 7, p. 139–140) ir mes plačiau jo neaptari-

nėsime. Tačiau čia būtinais reikia priminti, kad iš Daugirdaitės akiračio išslydo Mieželaičio knyga *Duona ir žodis*, kuri buvo išleista 1965 metais ir kurioje jis pateikia savo požiūrį į prancūzų rašytoją. Vienoje iš ciklo „Vizijos (M. K. Čiurlionio temomis)“ esė „M. K. Čiurlionį randame Nidoje“ jis teigia, kad Sartre'as Kaune susipažinęs su dailininko darbais patyrė atradimo džiaugsmą. Savo įspūdiškus jis išreiškė Nidoje, sakydamas, kad „[...] Čiurlionis geresnis ir daug gilesnis už Vrubelį“ (Mieželaitis, 1984, *Raštai*, t. 6, Vilnius: Vaga, p. 299). Kartu, kalbėdamas apie Nidos grožį, prisipažino: „Taip, aš nieko panašaus nesu matęs“ (ten pat, p. 300). Šioje esė poetas liudija, kad jo pašnekovas „prancūziškai aštrus, galantiškas, subtilus“ (ten pat, p. 301). Tai gi, jokių minčių apie jo snobizmą kol kas nematyti. Galiausiai Sartre'as ištaria: „Aš Nidoje suradau Čiurlionį. [...] Nida – tai Čiurlionis“ (ten pat, p. 305). Kai kurie iš šių Mieželaičiui pasakytų teiginių vėliau pasirodo kitų liudininkų (Sluckio, Macijauskienės) prisiminimuose. Tačiau ši esė atskleidžia paties Mieželaičio snobizmą. Nemokėdamas prancūzų kalbos, jis cituoja Sartre'ą prancūziškai, nenurodydamas iš kurio veikalo paimta citata. Pats tekstas yra paimtas iš Sartre'o straipsnio „Rašytojo situacija 1947-aisiais“, kuris Lietuvoje 1965 metais nebuvo lengvai prieinamas. Kitaip tariant, esė autorius norėjo visiems nušluostyti nosį, parodydamas, kad jis ir skaito prancūziškai, ir gali gauti tokius kūrinius. Kiek vėliau esė yra pateikiamas citatos vertimas į lietuvių kalbą. Dar vienas įdomus dalykas yra tas, kad čia jis pateikia dar ir ištrauką iš Sartre'o pjesės „Musės“, kurios vertimas rusų kalba pasirodys tik

1967 m., o į lietuvių kalbą ji nėra išversta iki šiol. O galiausiai esė autorius cituoja Sartre'ą, teigusį, kad „save galima matyti tik kito akimis“ (ten pat, p. 306). Tačiau ir šiuo atveju nėra nurodytas citatos šaltinis. Manychiau, kad tai buvo ne tik snobizmas, bet ir noras pademonstruoti savo išskirtinę vietą tarp kolegų.

Autorei neduoda ramybės dar vienas klausimas: kodėl Sartre'o ir Beauvoir vizitas niekur atsiminimuose nesusiejamas su tarybų Lietuvos 25-mečio minėjimu? Tuo labiau, kad amerikietė Carole Seymour-Jones, kurią cituoja Daugirdaitė, teigia, kad abu rašytojai nuvyko „švesti dvidešimt penktųjų sovietinio režimo įkūrimo Lietuvoje metinių“ (p. 166). Tačiau bent paskaičius Beauvoir memuarus *Viską apsvarsčius*, nelabai tikėtina, kad šie du rašytojai būtų važiavę į Lietuvą kažko švesti: „Neatrodo, kad šiandien rusai būtų labai mėgstami Lietuvoje. Ji ką tik minėjo įstojimo į SSRS dvidešimtąsias (turėtų būti: dvidešimt penktąsias – V. B.) metines su tokiu nedideliu entuziazmu, kad ‚Inturistas‘ abejojo, ar mums leisti į ją vykti“ (Simone de Beauvoir 2009, Ištrauka iš prisiminimų knygos *Viską apsvarsčius, Literatūra ir menas*, 2009-01-09, <http://cia.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20111017003259>, žiūrėta 2016 10 09). Rašytoja tokią informaciją tikriausiai sužinojo iš vertėjos Lenos Zoninos, tačiau tiek Sartre'as, tiek Beauvoir jau buvo prisitaikę prie sovietinės tikrovės, ir žinojo, ką atsakyti į žurnalisto klausimą, ar baltų tautas pavergė sovietų sąjunga. Tuo tarpu Daugirdaitė tas jubiliejus peripetijas aiškina tuo, kad žmonėms „būtų buvę pernelyg skaudu pripažinti, kad ir jie, ir ‚laisvės filosofas‘ yra tampomi už virvutės“ (p. 166). Visų pirma, patys išsa-

miausi Sluckio atsiminimai buvo parašyti praėjus po vizito keturiasdešimčiai metų, ir tas klausimas tapo paprasčiausiai neaktualus. Antra, matyt, reikėtų ieškoti dokumentų, kurie paliudytų, kokiais motyvais Rašytojų sąjunga rėmėsi, kviesdama Vakarų intelektualus, nors juose tas jubiliejus irgi galėjo būti minimas tik dėl formos (socializmas lietuvius jau buvo išmokęs vieną daryti, kitą galvoti). Trečia, nors Sartre'as ir Beauvoir buvo kairiųjų pažiūrų, tačiau jie lietuvių sąmonėje greičiausiai nesišliejo prie tarybinių respublikų atstovų ar net JAV lietuvių, kurie minėta proga lankėsi Lietuvoje. Vis dėlto, linktume manyti, kad šių rašytojų išskirtinumas pasaulyje paprasčiausiai neleido lietuviams subanalinti jų vizito, prikeriant prie jo trafaretinius renginius, kupinus sovietinės retorikos. Šiaip ar taip, vizito kontekstas su pačiomis įvairiausiomis jo detalėmis knygoje išties nušviestas nepriekaištingai ir atkuria tų laikų situaciją.

Tuo tarpu kitas – Simone'os de Beauvoir – kontekstas, kuris radosi dėl to, kad knygos autorė tarsi norėjo gražinti skolą šiai rašytojai, praktiškai nepastebėtai vizito metu, ir parodyti jos tikrąjį vaidmenį tiek Sartre'o, tiek Prancūzijos gyvenime, kelia daugiau abejonių. Jos kyla dėl to, kad Daugirdaitė praktiškai remiasi tik amerikiečių tyrinėtojų šaltiniais, kurie, kaip matysime vėliau, dažnai yra ir vienpusiški, ir netikslūs. Be kita ko, aptarti prancūzų rašytojos kūrybą, nemokant prancūzų kalbos, yra kebloka.

Skaitant puslapius, skirtus Beauvoir, susidaro toks įspūdis, jog autorė žūtbūtinai nori įrodyti rašytojos pranašumą prieš Sartre'ą. Net pastarojo žodžius „nuo dabar rengiuosi tave paimti po savo sparnu“, jos

manymu, daugelis interpretuoja klaidingai, nes Beauvoir nebūtų pakentusi globotinės statuso. Tačiau šiuose žodžiuose tiek pat galima įžvelgti ir Sartre'o ironiją. Aiškinimas, kad Sartre'as vartoja žodžio *castor* (bebras) vyriškosios giminės formą, nes jų bičiulio Maheu pastebėjimu, Beauvoir pavardė yra panaši į anglų kalbos žodį *beaver* (bebras), tuo jai lyg ir suteikdamas pranašumą, iš tiesų yra susijęs su tuo, kad prancūzų k. žodis *castor* turi tik vyriškąją giminę. Įdomu, kad toks žodis kaip *écrivain* (rašytojas) net ir 2000 metais išleistame autoritetingame prancūzų kalbos aiškinamajame žodyne *Le Petit Robert* turėjo tik vyriškąją giminę, nors prie šio antraštinio žodžio buvo prirašyta, kad rašytojos Colette ir Benoîte Groult vartojo formą *écrivaine* (rašytoja).

Remdamasi amerikiečių ekonomistu E. Fullbrook, autorė siekia įrodyti, kad Beauvoir savo romanu *Viešnia* (1943) praktiškai tiek paveikė Sartre'ą, kad tas parašė savo pagrindinį filosofinį veikalą *Būtį ir niekį* (1943). Tačiau iš tyrinėtojos akiračio išsprūdo prancūzų mokslininkės Ingridos Galster ar švedų mokslininkės Evos Lundgren-Gothlin darbai, kuriuose parodoma, kad veikalas „Būtis ir niekis“ buvo apmąstomas dar ketvirtajame dešimtmetyje, nors ir buvo išleistas 1943 m. Tuo tarpu *Viešnia* jau yra kito – penktojo – dešimtmečio kūrinys ir jos įtaka nėra lemiamą. O jau minėtas E. Fullbrookas, dar pasitelkęs žmoną Kate, išleis knygą *Simone de Beauvoir and Jean-Paul Sartre. The Remaking of a Twentieth-Century Legend* (1994), kur ims netgi tvirtinti, jog Sartre'as *Būtyje ir niekyje* yra nuplagijavęs Simone'os de Beauvoir *Viešnią*. Jau minėta Lundgren-Gothlin, pasiremdama kruopš-

čia analize, atmes knygos tezes, įrodydama, kad šie du autoriai tik ieško sensacijų. Ekonomisto ir jo žmonos teorijas paneigs ir anglų mokslininkas Terry Keefe'as, atskleidęs, kad knyga paremta mažai įtikinama filologine analize. Apmaudu, kad mūsų autorė, remdamasi jai patekusiais į rankas šaltiniais, nejučiomis prisideda prie tų sensacijų platinimo.

Norėdama pabrėžti, kad Beauvoir rašymas, o ne santykiai su Sartre'u buvo meilės nuotykis, Daugirdaitė čia regi rašytojos išskirtinumą. Tačiau Beauvoir, norėdama atskleisti tikrąją savo gyvenimo su Sartre'u pusę, savo meilužiui amerikiečių rašytojui Nelsonui Algrenui prisipažino, kad Sartre'as buvo „[...] šiltas, gyvas žmogus visur, išskyrus lovą. [...] Maždaug už aštuonerių ar dešimt metų mes viską metėme, mažai patyrę sėkmės šioje srityje“ (Simone de Beauvoir 1997, *Lettres à Nelson Algren*, Paris, Gallimard, p. 218). Tai rodo, kad toks nenusisekęs judviejų seksualinis gyvenimas galėjo irgi prisidėti prie tokio rašytojos pasirinkimo. Neatsitiktinai vokiečių psichoanalitikė Margarete Mitscherlich aiškino, kad „[...] Beauvoir atitiko intelektualinius ir narcisistinius Sartre'o poreikius: ji buvo motina, kuri jam atleidavo viską ir visur jį gynė, tačiau kartu buvo jam kritikos ir tvirtybės instancija“ (Cit. pagal: Ingrid Galster 2016, *Beauvoir dans tous ses états*, Paris: CNRS éditions). Šitoks kontekstas vargu ar gali būti siejamas su meilės nuotykiu?

Kai kur autorė suklumpa lygioje vietoje. Ji cituoja Lietuvoje besilankiusios Huguette'ės Bouchardeau, knygos apie Beauvoir autorės, žodžius, kad nors Sartre'as ir Beauvoir patyrė mielų akimirkų Lietuvoje, tačiau jie nėra nieko užfiksavę savo užra-

šuose. Ir toliau Daugirdaitė teigia, kad tai nėra tikslu, nes Beauvoir knygoje „Viską apsvarsčius“ yra epizodas apie kelionę į Lietuvą. Tą epizodą į lietuvių kalbą vertė ir paskelbė savitiraštyje „Literatūra ir menas“ lietuvis prancūzų literatūros tyrinėtojas, bet jo pavardė neminama. Jos nėra net išnašose, kur pateikiama nuoroda į vertimą, nors kitais atvejais knygoje vertėjai paminėti. Keista, kad tyrinėtoja, kuri klaidina skaitytojus, yra paminima, o prancūzų literatūros tyrinėtojo pavardė užmirštama, nors jis ir supažindino lietuvius su Beauvoir mintimis apie Lietuvą. Čia siek tiek ironijos...

Knygos autorė bando išsiaiškinti ir vertėjos Lenos Zoninos vaidmenį šių dviejų prancūzų rašytojų gyvenime. Gal perdėm drąsiai ji įvardijama KGB bendradarbe, nors ši mintis lyg ir paremiama C. Seymour-Jones knyga *A Dangerous Liaison* (p. 234). Kita vertus, šiandien jau aišku, kad jei ji ir rašė ataskaitas, apie jas žinojo ir Sartre'as, ir Beauvoir, nes prancūzų rašytojo kūrybos tyrinėtojas Michelis Rybalka teigia, jog „[d]abar žinome, kad Zonina tas ataskaitas rašė su Sartre'u ir padedama Prancūzijos [ambasadados – V. B.] kultūros skyriaus darbuotojo Gilbert'o Dagrone“ (Michel Rybalka 2005, „Sartre: les voyages dans les pays de l'Est“, Antanas Sutkus, *Cinq jours en Lituanie*, Latresne: Éditions Le bord de l'eau). Vadinasi, visi trys jie kai kur vedžiojo aplink pirštą ir sovietinę valdžią, o kelionės į Lietuvą metu Sartre'as jau tikrai nebebuvo tas „naudingas idiotas“ (čia Daugirdaitė pasinaudoja Seymour-Jones apibūdinimu) kaip 1954 m., kai grįžęs iš SSRS jis pareiškė, kad šioje šalyje viešpatauja „visiška kritikos laisvė“.

Knygoje užsimenama ir apie Zoninos vaidmenį Sartre'o gyvenime: „Beauvoir į TSRS važinėjo drauge su Sartre'u iš dalies todėl, kad viešumoje taip nekristų į akis Sartre'o ir vertėjos ryšys, trukęs maždaug 1962–1964 m.“ (p. 233). Nors autorė supranta, kad tiek Sluckis, tiek Sutkus savo prisiminimuose išsiduoda, jog Sartre'ą ir Zoniną siejo artimesnis ryšys (jau 1962 m. viešėdamas Maskvoje rašytojas Zoniną vadino „mano žmona“, o Beauvoir jam aiškino, kad jei jai pačiai kas nors atsitiktų, jis turįs patikėti savo gyvenimą Lenai), tačiau ji teigia, kad Sutkaus nuotraukos „savotiškai iškreipia viešnagės receptiją daugelio tuometinių lietuvių akyse. Atsiminimuose Beauvoir vaidina aiškiai šalutinį vaidmenį, ji neatrodė svarbi nei įdomi, palyginti su Sartre'u, nors nuotraukose abu svečiai beveik visad greta, Beauvoir vaidmuo neatrodo antraeilis, kaip tąsyk atrodė liudytojams“ (p. 202). Deja, ji nepastebi, kad Zonina šalia Sartre'o tiesiog žydi, kai tuo tarpu Beauvoir yra paprasčiausia palydovė. Beje, tokią jos poziciją galima nujausti paskaičius jos prisiminimų *Taip buvo lemta* (1963) epilogą, kur ji dėsto: „Niekas nebesiseka. Aš nekenčiu savo atvaizdo: virš akių plika kakta, po akimis – padribos, perdėm papildnėjęs veidas, o dar tas liūdnas vaizdas, kai aplink lūpas matai raukšles. [...] Taip, atėjo metas pasakyti: niekada daugiau! [...] Niekada daugiau aš, apsvaigusi nuo nuovargio, nebesusmuksiu ant šieno; niekada daugiau rytais nebeslidinėsiu viena ant sniego. Niekada daugiau neberekėk vyro“ (Beauvoir 2012, *La force des choses II*, Paris: Gallimard, p. 506).

Visa ta situacija ir galėjo sudaryti įspūdį atidesniems, kad pirmu smuiku groja nebe Beauvoir.

Savo knyga autorė siekė atkreipti dėmesį į Beauvoir, matydama, kad vizito metu liudininkai jos lyg ir nepastebėjo, ir knygos pavadinimo paantraščiėje ją iškėlė į pirmą vietą. Vis dėlto vizitas dėl įvairiausių priežasčių buvo aiškiai pažymėtas Sartre'o ženkle (buvo pasaulinio lygio rašytojas, pelnęs Nobelio premiją, nors jos ir atsisakė, jau buvo verstas į rusų kalbą ir galėjo būti žinomas lietuvių skaitytojams; nė viena Beauvoir knyga dar nebuvo versta net į rusų kalbą). Tai, matyt, savo pašąmone jautė ir autorė, nes knygos santrauka anglų kalba Sartre'ą įrašo jau pirmą. Kitaip tarus, ji tarsi pakartoja Just. Marcinkevičiaus situaciją, kai šis sulaukia netiesioginio Sartre'o atsakymo, kad lietuvių rašytojai, norėdami išgarsėti pasaulyje, turėtų rašyti kuria nors iš didžiųjų kalbų. Lygiai taip pat ir ji atsidūrusi pasaulio akivaizdoje (nes į čia ją išveda anglų kalba) užmiršta, kad knygoje jai buvo svarbesnė Beauvoir ir ją įrašo po Sartre'o.

Galiausiai dar viena problema – susijusi su tuo, kaip išleista knyga. Ją galima rodyti kaip pavyzdį leidybos programos studentams – šitaip knygų leisti negalima. Nepatogus formatas, dėl kurio praktiškai žūva visa ikonografinės medžiagos vertė, mažytės (ypač) išnašų raidės tiesiog neatraukia paimti knygos į rankas. O juk LLTI yra išleidęs knygų, kuriomis galima tiesiog gėrėtis. Gaila, kad nepasisekė Sartre'ui ir Beauvoir. Gal dar labiau Solveigai Daugirdaitei?